

Література

1. Концепция создания и развития единой системы дистанционного образования в России // Проблемы информатизации ВШ. – 1995. – Вып. № 3. – С. 3-11.
2. Официальный сайт сети ЛИНК // www.ou-link.ru
3. Моисеева М.В. Подготовка тьюторов в области новых педагогических технологий для системы дистанционного обучения: Материалы науч.-практ. конф., Москва, 13-14 декабря 2001 г. – Москва: МИМ ЛИНК, 2001. – 71 с.
4. Портал образования и науки Самарского государственного аэрокосмического университета им. С.П. Королева // www.ssau.ru
5. Центры и институты дистанционного образования России // www.mstu.edu.ru/russian/education/distant_education
6. Федеральная университетская компьютерная сеть RUNNet // www.ed.gov.ru
7. Шумихина Т.А. Дистанционные курсы обучения школьников. Проект „Интернет-класс” МЦИО // www.ict.edu.ru
8. Дистанционный консультационный пункт // www.kcn.ru/school/stuff/punkt.htm
9. Шумихина Т.А. Дистанционные курсы обучения школьников. Проект „Интернет-класс” МЦИО // www.ict.edu.ru
10. Полоцкая Т.В. корпоративном университете не только учат // comparative.edu.ru
11. Пономарёва Е. Возможность дистанционного образования для детей-инвалидов посредством внедрения Интернет-школы // Дистанционное образование. – 2003. – № 5. – С. 33-38.

УДК 371.3

К.А. Ліневич

ОСНОВНІ ДЕФІНІЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. У статті розглядається проблеми творчості в дослідженні вітчизняних і зарубіжних учених.

Аннотация. В статье рассматривается проблемы творчества в исследовании отечественных и зарубежных ученых.

Annotation. In the article examined problems of creation in research of domestic and foreign scientists.

Проблема обдарованості особистості є однією з проблем сучасної науки. Їй присвячені праці відомих психологів, педагогів (Ш. Амонашвілі, І. Волощука, Ю. Гільбуха, Дж. Гільфорда, О. Захаренка, О. Кульчицької, Н. Кічук, А. Матюшкіна, В. Моляка, Н. Лейтеса).

Проте, на наш погляд, ця проблема досліджена недостатньо. Зокрема, немає єдиного підходу до визначення творчості, обдарованості, розуміння її сутності, хоча ця проблема завжди привертала увагу вчених. Тому ми поставили за мету дослідити, як проблема творчості, обдарованості представлена в психолого-педагогічній літературі і встановити, яких напрямів дослідження вона потребує.

Деякі вчені вважають, що творчість визначається перш за все рівнем розвитку інтелекту й проявляється на високому рівні розвитку будь-яких здібностей. Ця позиція будується на утвердженні, що між інтелектом і креативністю існують порогові відношення: для прояву креативності потрібний інтелект не нижче середнього. Проте,

інтелектуальна обдарованість тут виступає хоча і в якості необхідної умови творчості, але недостатньої. Головну роль в детермінації творчості відіграють мотиви, цінності та риси особистості. Сучасними дослідженнями Р. Стернбергом та Є. Григоренко запропонована інвестиційна модель обдарованості. Вчені стверджують, що для творчості необхідна наявність інтелектуальних здібностей, знань, мислення, особистісних характеристик, мотивації та навколишнього середовища.

М. Бернштейн та А. Матейко розрізняють два рівні творчості: нижчий і вищий. На нижчому рівні творчості використовуються вже існуючі знання, розширюється область їх застосування. Творчість вищого рівня пов'язується із створенням нової концепції, що революціонізує науку. На основі такої класифікації рівнів творчості А. Матейко зробив висновок про те, що „більшість творчих досягнень у цій чи іншій галузі, як правило, належить лише незначній частині людей” [1, 9]. М. Бернштейн вважає, що „творчество высшего порядка является делом многих, можно даже сказать почти всех ученых” [2, 161].

Психологічний аналіз обдарованості дає підстави О. Кульчицькій стверджувати, що обдарованість це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості і мотивації. Талант і геніальність – вищі рівні прояву обдарованості. Талант – це система якостей, які дозволяють людині досягати значних успіхів в оригінальному виконанні певної діяльності.

Геніальність свідчить про зверхоригінальні, нові соціально-значимі досягнення, завдяки яким можлива економічна, технічна, соціальна, політична перебудова суспільства [3, 2, 5].

За висловом О. Кульчицької, обдарованими й талановитими можна назвати тих дітей, які демонструють високі досягнення. Перспективи таких дітей визначаються рівнем їх досягнень або потенційними можливостями в одній або декількох сферах:

- інтелектуальній;
- академічних досягнень (читання, математика, природознавство);
- творчого або продуктивного мислення;
- спілкування й лідерства;
- художньої діяльності (образотворче мистецтво, музика);
- руховій [4, 39].

Оригінально визначає дефініції, що розглядаються, О. Музика: „Здібності й обдарованість як вищий рівень розвитку здібностей – це не вроджена причина високої результативності в тій чи іншій діяльності, а насамперед наслідок розвитку вроджених задатків у діяльності. Очевидно, що для формування обдарованості визначальними є не вроджені задатки, а певні мотиваційні інтенції, які є наслідком взаємодії свідомості суб'єкта з умовами навколишнього середовища” [5, 17]. Вчений, відводячи значну роль творчій активності особистості, пише: „Творча активність є способом утвердження особистості, що розвивається, у системі суспільних стосунків. Мотиви творчої активності, пов'язані у свідомості із здібностями, стають детермінантами розвитку обдарованості. Мотивація творчої активності забезпечує постійну свідому чи підсвідому, довільну чи мимовільну складну мислительну роботу” [6, 3].

У книзі Г. Мелхорн, Х.-Г. Мельхорн „Гениями не рождаются: Общество и способности человека” представлені роздуми авторів про те, що не кожна людина повністю реалізує дані її можливості, що багато що тут залежить від сім'ї та школи. Наводяться багато чисельні дані про розвиток інтелекту, про умови й шляхи розвитку здібностей усіх дітей [7, 2].

Як зазначає Г. Селевко, творчі здібності особистості полягають в уміннях: самостійного бачення проблем, критичного, аналітичного, синтетичного мислення, перенесення знань, умінь, навичок у нову ситуацію. Однак відзначені риси творчої діяльності не завжди бувають вроджені. Їх можна цілеспрямовано формувати з допомогою спеціальних технологій. Необхідно виявляти й розвивати творчі здібності школярів, прилучати до різноманітної творчої діяльності та навчати їх такому процесу [8, 97-99].

З'ясування сутності інтелектуально-творчої обдарованості особистості І. Волощук пов'язує із розкриттям змісту таких технологічних категорій як задатки, здібності, талант, геніальність. Задатки – це вроджені анатомо-фізіологічні особливості мозку людини, які складають природну основу розвитку здібностей. Здібності – це можливості людини в тій чи іншій діяльності, що характеризуються як значними досягненнями в оволодінні майстерністю, так і високими показниками праці. Здібності, на відміну від задатків, не є вродженими анатомо-фізіологічними особливостями людини, а формуються в процесі діяльності на основі задатків. Талант – це високий рівень розвитку спеціальних здібностей на фоні достатньо високого розвитку загальних. Геніальність – вищий рівень розвитку як спеціальних, так і загальних здібностей людини. Про геніальність можна вести мову лише у випадках досягнення особистістю таких результатів творчої діяльності, які є епохою в житті суспільства, в розвитку науки, культури тощо [9, 89-91].

Н. Ліфарєва під обдарованістю розуміє сполучення різноманітних високорозвинених здібностей (здатність до багатьох різноманітних видів діяльності) [10, 147]. Такої ж думки дотримується А. Ведякіна, яка характеризує поняття обдарованості як „комплексное образование, качественно своеобразное сочетание способностей” [11, 35].

Творчість, як стверджує Л. Кузнецова, – вища форма активності й самодіяльності людини. активність, спрямовано чужою волею, не є творчою активністю [12, 32].

Нам імпонує думка Н. Лейтеса, що обдарованість – це здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності [13, 70].

Значну роль інтелекту у формуванні творчості відводять І. Зязюн, Н. Базилевич, Т. Дмитренко. У навчальному посібнику „Педагогічна майстерність: Хрестоматія” вони відзначають: „Знання – фундамент творчості. Творча діяльність учня не може вийти за межі знань, що є в нього” [14, 585].

С. Сисоева зазначає, що творчість – це похідна інтелекту, що заломлюється через мотиваційну сферу особистості, яка або гальмує, або стимулює її прояв. Численні емпіричні дані свідчать про вплив позитивної мотивації на успішність діяльності, її ефективність [15, 131].

Точка зору на творчі здібності окремих учених полягає в тому, що їх виділяють як незалежний та самостійний фактор. У цій позиції вчені розглядають інтелект і креативність як незалежні, ортогональні здібності. Зокрема, Дж. Гілфорд запропонував модель інтелекту, в якій об'єднав п'ять великих груп інтелектуальних здібностей (факторів):

- пізнання – сприйняття та розуміння матеріалу;
- пам'ять – запам'ятовування й відтворення інформації;
- конвергентне мислення – логічне, послідовне, односпрямоване мислення, яке проявляється у розв'язанні задач, що мають єдину правильну відповідь;

– дивергентне мислення – альтернативне, що відступає від логіки й проявляється під час розв'язання завдань, що допускаються існування багатьох правильних відповідей;

– оцінка – судження про правильність розв'язання заданої ситуації.

Запропонований Дж. Гілфордом поділ мислення на конвергентне та дивергентне виявився суттєвим кроком в диференціації розумових здібностей. Фактично цей поділ поклав початок розведенню понять „інтелектуальна обдарованість” та „творча обдарованість” [16, 2-3].

За Дж. Гілфордом, дивергентне мислення є основою креативності. Він виділив чотири основних параметри креативності: 1) оригінальність – здатність продуціювати незвичайні відповіді; 2) семантична гнучкість – здатність запропонувати нове використання об'єкта; 3) образна гнучкість – здатність бачити в об'єкті нові ознаки; 4) спонтанна гнучкість – здатність продуціювати різноманітні ідеї в нерегламентованих ситуаціях [17, 22].

Ідеї Дж. Гілфорда розвинуті у працях Є. Торренса, який вважав, що творчий акт ділиться на ряд етапів, а саме: сприймання проблеми, пошук рішення, формулювання гіпотез, перевірка гіпотез, знаходження результату. Відомий американський учений П. Торренс на основі проведених спостережень дійшов висновку, що такі показники, як навчальна успішність та високий інтелект можуть бути присутні, але вони не є єдиною умовою для творчості. У розробленій ним концепції обдарованості має місце тріада: творці здібності, творчі вміння, творча мотивація. Творчість, в його розумінні – природний процес, що породжується надзвичайною потребою людини у знятті напруги, що виникає в ситуації незавершеності або невизначеності [16, 4].

Як зазначає Г. Селевко [8, 97], деякі дослідники вважають, що творчих здібностей як окремого утвору не існує (Д. Богоявленська, А. Маслоу та ін.). Вони відмовляються від розмежування функцій інтелекту та креативності.

А. Маслоу у праці „Психология бытия” [18] визначає, що психологія надзвичайно мало знає про талант особливого роду, який називається „геній”. У результаті проведених експериментів учений відокремив „особливий творчий талант” від „творчих здібностей до самоактуалізації”. А. Маслоу у своїй праці обмежується поширеним типом творчих здібностей, якими, на його думку, наділена від народження кожна людина. Творчість самоактуалізації він визначає як схильність до всього підходити творчо – до домашнього господарства, викладання тощо [18, 175-176]. А. Маслоу вважає, що „главным качеством такого творчества самоактуализации является его экспрессивность или бытийность, а не его способность разрешать проблемы или создавать „продукцию”. Творчество самоактуализации – это „излучение”, которое пронизывает всю жизнь невзирая ни на какие проблемы, подобно тому, как веселый человек „излучает” веселье, даже не ставя перед собой такой задачи и не сознавая этого. Это излучение подобно солнечному свету; солнце тоже светит всем, его свет дает возможность расти всему, что способно к росту, и бесполезно тратится на камни и прочие не способные к росту вещи [18, 184].

Отже аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури засвідчує, що питання творчості завжди привертало увагу вітчизняних та зарубіжних учених. Проте в науці не склалось єдиної думки щодо розуміння сутності творчості, обдарованості. Головна проблема полягає у відсутності загальноприйнятої дефініції творчості, обдарованості. У наш час триває процес визначення основних складових вказаних понять. Щоб допомогти учням у вирішенні проблеми розвитку творчості, обдарованості,

необхідно перш за все створити у вищих педагогічних навчальних закладах ефективну систему підготовки творчого вчителя.

Література

1. Матейко А. Условия творческого труда / Пер. с польск. Д.И. Иорданского; – Под ред. и с послеслов. Я.А. Пономарева. – М.: Мир, –1970. – 303 с.
2. Бернштейн М.С. Психология научного творчества // Вопросы психологии. – 1965. – № 3. – С. 156-164.
3. Кульчицька О.І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості // Обдарована дитина. – 2004. – № 8. – С. 2-9.
4. Кульчицкая Е.И. Методика диагностики интеллектуальной одаренности // Обдарована дитина. – 2003. – № 3. – С. 39-44.
5. Музика О.Л. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку // Обдарована дитина. – 2002. – № 2. – С. 17-23.
6. Музика О.О. Мотивація творчої обдарованості // Обдарована дитина. – 2003. – № 3. – С. 9-12.
7. Мелхорн Г., Мелхорн Х. Гениями не рождаются. Общество и способности человека: кн. для учителя / Пер. с нем. – М.: Просвещение, 1989. – 160 с.
8. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2-х т. – Т.2. – М.: АИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
9. Волощук І.С. Педагогічні основи розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах сільської загальноосвітньої школи. Дис. ... доктора пед. наук. – К., 1998.
10. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: Навч. посіб. – К.: центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
11. Водякина А.В. Из опыта работы по проекту „Центр поддержки творчески одаренных детей г. Черемхово” // Обдарована дитина. – 2003. – № 3. – С. 34-38.
12. Кузнецова Л.В. Гармоничное развитие личности младшего школьного возраста: кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
13. Психология одаренности детей и подростков / Ю.Д. Бабаева, Н.С. Лейтес, Т.М. Марюшина и др.; Под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия, 2000. – 336 с.
14. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т.Г. Дмитренко, та ін..; За ред.. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2006. – 606 с.: іл.
15. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
16. Савенков А.И. Совершенные концепции одаренности // Обдарована дитина. – 2001. – № 6. – С. 2-10.
17. Барко В.І., Панок В.Г., Лазаревський С.В. Креативність та її діагностика // Обдарована дитина. – 2001. – № 6. – С. 22-27.
18. Маслоу Абрахам. Психология бытия / Пер. с англ. – М.: Рефл-бук. Ваклер, 1997. – 304 с. – Бібліогр.: с. 268-282.